

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 207 (8).**

1929.

III Riigikogu koosolek 1. veebruaril 1929 kell 17.

Kokku on tulnud 78 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **A. Rei**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, välisminister **J. Lattik**, põllutöominister **K. Soonberg**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, sõjaminister **M. Juhkam**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

Päevakord:

1. Administratiiv-kohtukorra muutmise seadus — III lugemisel.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, pärast abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 17.30 min.

1. **Päevakorra täiendamine.** Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakorda võetakse nähtava enamusega **M. Martinson**'i (põl) ettepanekul 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised.

2. **Komisjonide täiendavad valimised.** Nähtava enamusega valitakse maakomisjoni **J. Hünerson**'i asemele **K. Tamm** (põl).

3. **Administratiiv-kohtukorra muutmise seadus — III lugemisel.** Üldkomisjoni aruandja **J. Klesment**. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu paragrahvide viisi ja lõpuhääletamisel.
(Tekst vaata pr. nr. 206(7), veerg 169—173, 173—175.)

4. **Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.** **C. Schilling** (sks): Lugupeetud rahvasaadikud! Mõned eelkõnelejad, eriti, kui ma ei eksi, härra kindral Laidoner ja härra Veiler ja võibolla ka mõni teine, pöörasid juba tähe-

lepanu sellele, et meie eelarved, mitte ainult käesolev eelarve, vaid ka endised, aastate jooksul oma ulatuse ja iseloomuga kaotavad niioelda proportsionaliteedi meie majanduslike alade vastu. Ühest küljest kasvavad puht rahalised nõudmised, mis nii või teisiti iga eelarve kokkuseadmisel raskuseks saavad, teisest küljest aga ei kasva meie tuluallikad, olgu need otsekoheste või kaudsed. Selge on, et meie eelarve tasakaaluviihmise küsimus ei ole niivõrt seotud selle ühe, see on käesoleva aasta või ka teiste aastate ikaldusega, kuivõrt otsekohe palju suurema ja tähtsama probleemiga, mis niioelda ripub või liigub kahe hinge vahel, see on tööstuse arenemise ja kokkuhoidmise vahel.

Kui aga eelarve kulude summa läbi sõeluda, siis selgub, et nende hulgas on väga suur osa, millel otsekohe riikliku otstarbekohasuse ja tarvilikkuse tähtsust ei ole, küll aga on need oma iseloomuga rohkem parteipolitilist laadi ja seega koormavad meie bilanssi. Ja ma mõtlen, mu härrad, niikaua kui meie ei suuda ennast sellest sisepolitilisest haigusest vabaks teha, niikauaks jääks ka selle ühe külje küsimus, see on kokkuhoidmise küsimus, lahtiseks. Missugused on nüüd need abinõud, mis käsitada tuleksid, et tööstuse arenemist jätkata? Sagedasti on kuulda, ja täna meie kuulsime veel härra Martna poolt, et meie tööstuslikud ettevõtted on vanamoelised, ja masinad ning sisseseaded tuleksid uuendada. Aga selleks on raha tarvis, see tähendab krediiti, sest oma kapitali ettevõtetel ei ole, aga et ise endile oma kapitali luua, peaks tööstus suurema kasuga töötama. Kas aga selleks on meil väljavaateid? Vastused sellesamale küsimusele saame härra rahaministri eelarvõnõnest ja maksustamise sihist. Seaduse projekt juriidiliste isikute maksustamise kohta, millised kõrged maksujärgud juba eelmises kavas ei vastanud rahvamajanduse huvidele, on nüüd jälle muudetud. Ja nii kui kuulda, on maksustamise normid tunduvalt kõrgendatud, ja see, mu härrad, sünnib sel momendil, kus meil enam kui enne tarvilik oleks välismaalt kapitalide enda juurde tõmbamise suhtes neid makse kergendada. See käib ka põlevkivitööstuse kohta. Selle kohta on härra kindral Laidoner pikemalt siin kõnelenud. Aga ma mõtlen, et kui siia maani väliskapital on selle meie väärtusliku tooresaine kohta huvi näidanud, siis käesoleval olukorral on küsitav,

kas see huvi veel ka edaspidi areneb. Härra rahaminister tähendas oma kõnes, et maksustamisele alluvaid tulusid võiks kolme järku jagada: nimelt sissetulekud kinnisvaradest, s. o. enamaltjaolt põllutööst, ümmarguselt 40%, sissetulek tööteenistusest 46% ja sissetulek erilisest tööstuslikust tegevusest ainult 14%. Härra rahaminister otsustab sellest vahekorrast, et äripidajad, tööstuseomanikud ja kapitalistid nii kui varjavad oma tulusid, ja ta näitab teistele riikidele, kus vahekord teine ja palju õiglasem olevat, ja küsib, kas on võimalik, et tulu tööstusest, kaubandusest ja kapitalist tõesti nii väike võib olla. Ma tahaksin sellele küll julgesti vastata, et see mitte nii ainult võib olla, vaid et see isegi nii loomulik on; sest kas on meil ärisid, kas on varandusi, millest suuri sissetulekuid oodata oleks?

Vaatame üksikutele tööstusegruppidele, see on ka maksukandvatele gruppidele. Esimeses joones on meil maapidajad, talupidajad, nõndanimetatud talupojad. Talupoeg on maa ja metsa omanik. Viimast, see tähendab metsa — seda tõendavad kõik puudega kauplevad firmad — on möödunud aastal suuremal määral ära kasutatud. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ma ütlen, et metsad on viimasel ajal suurel määral ära kasutatud, võibolla rohkem, kui see majanduslikus suhtes soovitav oleks olnud. Tulu põllutööstusest on väike. See selgub ka meie ametlikkudest statistilistest andmetest. Töötamis- ja tagavarakapitali talupojal ei ole, ja see oleneb laenu ehk krediidi saamisest, mida põllumajanduse toodangu peale raske saada ja mis odav ei ole.

Vaatame edasi tööstusi, vaatame aktsiaseltsi bilansse või veel edasi aktsiateturgu. Me teame, et meil aktsiateturgu õieti olemas ei ole, sest et meil paberite ostjaid ei ole. (J. Lehtman, as: On veel teised põhjused.) Ettevõtted dividende ei maksa, sellepärast et nad korralikult töötada ei saa. Ja peapõhjus, et nad normaalselt töötada ei saa, on see, et neil töötamiseks tagavarakapital puudub. Nende ettevõtete arvu, kes oma kapitaliga töötavad ja kellel tagavarad on, võib sõrmedel üles lugeda. Minu arvates on loomulik, et ettevõtteid või tööstust siis ainult terveks osaks või organiks riigi elus võib nimetada, kui ta ikalduse ja kriiside vastu kindlustatud oma tagavarakapitaliga. Ei saa kuidagi normaalseks nähtuseks lugeda, kui suurem hulk ettevõtteid, nii kui see meil kaheks olemas, täielikult oleneb riigi ja valitsuste poolt antud rahalistest medikamentidest, kui see krooniliselt jääb riigi hoolekande alla, või mis veel halvem — riigi pensionäriks. Minu härrad, kas on võimalik ettevõtetel

ennast niisuguse isikliku tagavarakapitaliga varustada ja kindlustada? Ei või muljet eemaldada, et ei ole püüet ega katseid näha, võimaldada soliidset tööstuse arenemist, ja see mulje suureneb veel, kui töö-hoolekandeministeerium kerge käega üllatab meid määrustega, ringkirjadega, seaduse projektidega j.n.e. — 8-tunniline tööpäev, kollektiivlepingud, tööstuseosade sisseseadmine j.n.e., ühesõnaga, kõigi kindlustamine kõige vastu. Kõik need kavad ja projektid ning määrused viivad meid sinna, et tootmine ja valmistamine veel kallimaks lähevad. Need on minu arvates eluvõõrad projektid. 35.000 töölise elab oma perekondadega tööstusest. Kui kõik need uued kavad peaksid tegutsema hakkama, siis peaks umbes 30.000 töölise või veel vähem suure kitsikuses ennast ülal pidama. Teised aga jäävad töötaolekusse ja nõuavad tööd, ilma et võimalik oleks neile tööd anda.

Edasi kaupmehed. Kaupmehel on väike teenistus, sest võistlus on suur ja püsivast tegevusest ei või juttu olla, kui nad töötavad võõra kapitaliga, mille eest kõrgeid protsente peab maksma. Tema seisukord on parandamatu. Ta peab ja vaevalt võib konkureerida riigivalitsuste poolt eesõigustatud ühisustega, mis vähendavad pikkamisi aga järjekindlalt kaupmehe tegevust, ja meie omavalitsused, seda näeme ja teame, teevad sedasama omalt poolt. Ma nimetan ainult üht nähtust, mis Euroopas, niipalju kui mina tean, üksinda on, nimelt et kauplused meil kella 5 ajal õhtul suletakse. Kaupmehe tulu seisab peasjalikult selles, et meie maad terava võistluse tõttu kõige odavamaks maaks Euroopas võib nimetada.

Nüüd võtame majaanikud. On majaanikul vana maja, siis remondid tulevad rohkem maksma kui tal sissetulekuid on. On tal uus maja ehitatud, siis laenatud rahaga, ja selle eest peab kõrgeid protsente maksma ning tal ei ole võimalust korjata omale tagavarakapitali. Sellele vaatamata on näiteks käesoleval aastal Tallinna linna kinnisvarade maksu veel tublisti kõrgendatud. Jäävad siis veel järele ainult niimetatud rahaomanikud. Tähtajalisi sissemakse aktsiapankades ja suurtes ühispankades on praegu veidi rohkem kui 18 miljonit krooni, aga selle summa hulgas on võrdlemisi vähe korjanduse sissemakse, kuid see summa, ka see üldsumma on hädaohtlikult väike ja näitab, et meil kapitalikogumisest juttu ei või olla.

Kus on meil siis rahapidaja, see tõeline kapitalist? Inglismaal on ta olemas, „the man of property“, kelle kaudu seal majanduslik elu kasvab, õitseb ja areneb. Meil on ta ka olemas, aga mitte kodanikkude hulgas, sest

meil on ta nimi — riik. Riigi kätte on koon-datud kõik varandused, ta valdab metsi, suur osa maast, suured ettevõtted, millistel võistlust karta ei ole, ja temal peaksid iga aasta suured ülejäägid olema. Makse ta ei maksa, sest kellele peaks ta lõppeks maksta?! Seal on meie terve majandusepolitika keskpunkt, see on meie eramajapidamise erakapitali puudus. Suur osa korraldustest majanduslikkudes ja maksupoliitilistes piirkondades aga ei ole sellele sihitud, et kapitali kogumist soodustada, vaid et seda takistada. Vastutav eramajandus-lane saab oma tegevuses aastate jooksul nagu ära kägistatud. Ettevõtmise rõõm ja vaim saavad rikutud, jääb järele niinimetatud külm riigistamine või sotsialiseerimine. (M. Martna, stp: Kas meil?) Jah, meil. (A. Jürman, põl: See on lõpptulemus, härra Martna, teist väljapääseteed ei ole.) Jääme üheks palka ja abiraha vastuvõtvaks rahvaks. Meie näeme seda ka sellest, et meie ametnikkude arv kasvab ja iga 25 täiskasvanud kodaniku peale tuleb meil nüüd üks riigi-ametnik. Kes asutab nüüd veel ühe iseseisva ettevõtte? Kui neid olemas on, siis need on üksikud kaubaseltsid, kes aktsioneerimise kaudu ümber moodustuvad ja seda teevad hoopis teistel põhjustel. (M. Martna, stp: Ma arvan, härra Schilling, kõik endised saksa kaubanduslikud eraettevõtted on alles olemas.) Kahjuks ei ole. (Vahelhüüe keskelt: Missugused need on? — M. Martna, stp: Stude, Gahlbäck, Christiansen.) Jah, võibolla oleks parem kui neid rohkem oleks. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Härra Martna, see on ju üks näide, et seal, kus oma isiklik taga-varakapital olemas, need ettevõtted veel elavad, aga asi on nii, et korjamine ja kindlustamine oma kapitali kaudu on võimatuks tehtud, sellest ma räägin.

Härra rahaminister on siin veel sellele juhtinud tähelepanu, et rahvaarv 1926. aastast alates enam ei kasva. Sellest peame järeldama, et ka eelarve ja maksud ei peaks kasvama. Eriliselt peab silmas pidama, et kui sündimiste arv väheneb ja paralleelselt surevus stabiilseks jääb, et siis rahva üldine vananemine paratamatu on, see tähendab, et vanemate ja mitte enam täiesti tööjulist inimeste arv aasta-aastalt kasvab, kuna nooremate ja värskete tööjõudude arv väheneb. Kui see nii on, siis mõtlen mina, peab küll tulevikus meie eelarve kokkuseadmise juures ja silmas pidades tööstuse võimalusi sellele tähelepanu juhtima, ilma et ma sellega tahaksin öelda, et igakordne rahaminister peaks kohustuse enesele võtma, abinõusid leida suremiste ja sündimiste kohta.

Lõpuks, minu härrad, tahtsin veel tähelepanu juhtida küsimusele, mis nii või teisiti eelarvega seotud ja mis välja kujuneb meie võla maksukohustustest. Ma ei taha täiel määral siin puudutada neid võlakohustusi, mis seotud maareformi läbiviimise kaudu mõisnikkude vastu, ainult kaks nähtust tahtsin siin avalikult ette kanda, mis rahalises suhtes väiksed, aga mis ehk just sellepärast väga tüübilised on. Kui mõni aasta tagasi mõisnikkude hulgast nõudmine esitati tasumaksmise asjus inventari eest, mis omalajal eksikombel või seadusevastasel viisil võõrandatud oli, siis kui see küsimus vastavas riigiasutuses, põllutööministeeriumis arutusel oli, öeldi, et nõudmine on juriidilises suhtes täielikult õige, ja et see summa väga suur ei olnud, see oli umbes 20 miljonit senti, siis leiti ka võimalikuks neid summasid aastate jooksul välja maksta j.n.e. Öeldi aga veel, et selle jaoks ministeeriumil raha ei ole ja et tuleks seaduseandlikul teel Riigikogus raha muretseda. Aga kui meie Riigikogule esitasime vastava seaduseelnõu, siis lükati see siin tagasi ja anti vastus, et sellel asjal on täitsa juriidiline iseloom ja et see siia ei kuulu. Minu härrad, kui meie niisuguse küsimusega, mis, ütlemes nüüd otsekohe, südamele nii väga armas ei ole, sellepärast et see seotud mõisade võõrandamisega, kui meie sellega nii nagu palli mängime, siis ma kardan küll, et meie õigusetundmise tasapinnalt liiga eemale astume.

Teine asi, millest siin tahtsin ka mõne sõna öelda, on obligatsioonide eest protsentide või intresside maksmine. Mina räägin siin eraobligatsioonidest, mis kreposteeritud võõrandatud maadele. Nende maade võlakoor-matus on umbes 60 miljonit kuldrubla. Kui seda üle viia kullakursiga, siis see summa on suur, aga ma väärtusega võrreldes on see veel väike. Aga selle kapitali intressid on kursiga, kuidas need välja maksetakse, 1½ senti ühe rubla vastu, hoopis väiksed. Aastas see teeb välja 6 miljonit senti, see on 60 tuhat krooni. Aga vaatamata sellele on seni ikkagi võimata olnud tähtajaks neid protsente kätte saada. Maksmine venib mõnikord kuuviisi ja, ma ütlen otsekohe, pooleaastate viisi. See on küll natuke paremaks jäänud viimasel ajal, kuid siiski asi lonkab. Ärgu unustatagu, et neist kopikatest elavad inimesed, kes kõik kaotanud. Aga siin on veel teine külg. Mõned obligatsioonid on välismaa kodanikkude käes, ja minu poole pööravad isikud ja pööravad välismaa asutused ning küsivad, mispärast neid väikseid summasid ei saa tähtajaks välja maksetud. Mina ei süüdistata siin ametnikku või õigem öelda üht ametnikku, sest kõige

selle suure töö peal on üks ametnik, aga kõik see asi on nii bürokraatlikult sisse seatud, et ta ei tööta ja ei käi, ja neid väikseid rahasummasid tähtajal välja ei makseta. Kohustus on kohustus, olgu see suur või väike. Mina loodan, et vastavad ministrid, härra rahaminister ja härra põllutööminister leiavad võimaluse seda asja nii korraldada, et iga aasta tähtajaks — märtsiks ja septembriks — need protsendid-intressid likvideeritaks ja välja maksetaks.

Mina võtan kokku, kui ühelt poolt majandust liialdatud korralduste, tööaja vähendamiste j.n.e. läbi koormatakse, siis piiratakse seda teiselt poolt avaliku käe vahelesegamisega oma tegevuses rohkem ja rohkem ning alaliste makside tõstmisega võetakse võimalus produktiivselt töötada. Sarnane tee, mu härrad, viib lõppude-lõpuks niikaugele, et üksikud isikud, kes alati ja igalt poolt riigi majandusealasil moodustasid, meil majandusetegevuse vastu huvi kaotama peavad.

A. Schulbach (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra rahaminister puudutas mööda minnes üht väga tõsist nähtust meie majanduslikus elus, see on rahvapõgenemist maalt ja rändamist linnadesse. Selle nähtuse juures on peatunud ka suurem osa järgnevaid kõnelejaid. Härra rahaminister ise puudutas küsimust ainult niipalju, et tähendas: selle nähtuse juures avalikukstulnud puuduste kõrvaldamiseks on tarvis linnadele anda erilist laenu, milleks ka teatud summad eelarvesse võetud, ja töövõimalusi linnades korraldada. (Rahaminister A. Oinas: Maale on ka ehituselaenu eelarvesse võetud.) Jah, ka maale kavatsetakse anda, kuid kolm korda väiksem summa kui linnadele, vaatamata sellele, et $\frac{3}{4}$ rahvast elab maal. (Vahelhüüded paremalt poolt.)

Linna väljarändamise põhjuste juures ei pidanud härra rahaminister tarvilikuks peatuda ja talitas, minu äranägemise järgi, sellel alal nagu arst, kes märkab, et haigel palavik ja selle vastu aspiriini kirjutab, järele vaatamata, kas ehk palavik mõne raske sisemise haiguse tagajärjel tekkinud ei ole. Ma ei taha vaielda selle vastu, et töömuretsemine linnades, kui ka eriti korteriolude korraldamise jaoks krediidiandmine hädatarvilik on, kuid arvan, et neid summasid linnadesse rändamisega ei oleks maksnud siduda. Need on omaette vajalikud.

Härra rahaministri jälgedes käis ka härra Martna, kes samale nähtusele tähelepanu juhtis ja kes koos härra Kötner'iga seletada püüdis, et meil maal elamisvõimalused enam väga suured ei olevat ja et kartma pidavat,

et maalt veelgi üks osa inimesi linnadesse peab rändama, või kui siiski korda läheb maale rahvast juurde suruda, siis, nagu härra Martna ütles, suutvat need inimesed maal vaevalt omal hinge sees pidada. Samal ajal puudutas härra Martna linnade seisukorda, kus tööstus kiratsevat, ja pidi tunnistama, et tööstus meil väga tagurpidi läinud. Minule jääb seepärast mõistatuseks, mis need inimesed linnades, kes härra Martna heakskiitmisel sinna tulevad, hakkavad ette võtma. Sellepärast arvan, et neist nähtustest kergesti üle minna ei saa, vaid peame neist väljapääsete leidma. Ma ei taha sellega sugugi öelda, et mingisugused väga head väljapääseteed otsekohe oleksid, kuid mingisuguse tee igatahes siiski peab leidma.

Kui vaatame põhjusi, mispärast rahvast linnadesse rändab, siis peab ütleva, et igakord ei ole selleks mõõduandvad majanduslikud põhjused, vaid on väga palju ka neid, kes maal väga lahedasti võiksid ära elada. Nende inimeste hulgas on suurtalunikkude poegi ja tütreid, kes maal lahedasti elada võiksid, kuid siiski linnadesse lähevad, et kuskil kontoriametniku kohal viletsat palka saada. Need ei lähe puuduse tõttu linnadesse, vaid neil peab selleks tõukejõud teine olema. Muidugi on ka neid, kes puuduse pärast lähevad, iseäranis perekonnad, kus rohkesti naistöötajaid, kes loodavad linnades vabrikutele. Kuid linnaminejate hulgas on ka palju neid, kes ei tarvitseks maal tööpuuduse üle nuriseda. Härra Laidoner tähendas, et see on lõbutung, mis inimesi linnadesse ajab — tung lõbutsemise järele. Mina ei tahaks sellega nõus olla. Mina nimetaksin seda teise nimega ja ütleksin, et põhjuseks on kultuuriliste ja vaimlikkude huvide puudumine külas. Inimesel, kes teatud arenemise astmeni jõudnud, on maal raske vaimlikke huvisid leida, ning linnadesse rattavad nad sellepärast, et siin sellest kultuurist osa saada. Kahtlemata on selge, et linnas vaimlikud arenemisvõimalused palju suuremad on kui maal: linnas korraldatakse igasuguseid loenguid, kursusi j.n.e. On selge, et meil maal rahvale vaimlikult midagi pakkuda ei ole. Ei ole ka meie valitsused loonud midagi, mis seal inimesekultuurilisi huve võiks rahuldada. See tähendab, ma ei taha just öelda, et midagi tehtud ei ole, sest mõndagi on tehtud üldiste kultuuriliste olude tõstmiseks maal. Ma saan aru, kui tehakse raudteid, siis lähendab see linna maale. Edasi, kui postivõrk paremini korraldatud, siis mõjub see ka maale, et seal ajalehed korralikumalt kätte saadakse ja sellega ka kultuurilised huvid rohkem rahuldatud saavad. Samuti on maal raamatukogude

võrk tekkinud, kuid neid on veel võrdlemisi vähe. Mõnel pool on valla peale üks või paar raamatukogu, ja mis peasi, need on väga noored ja seega kehvad. Muidugi teatud vaimlikku löbu pakub ka raadio j.n.e.

Meie näeme, et maal on suur tung koh-tade järele, kus vaimlikku, kultuurilist rahul-dust võiks saada, ja see tung on väga suur.

Meie näeme, et Harjumaal selle tungi rahuldamiseks asutatakse terve rahvamajade võrk, mõnda valda isegi 3, 4—5 rahvamaja. Kui aga vaadata, mis neis rahvamajades paku-takse, siis peab ütleva, et seal palju ei suu-deta teha.

Meie valitsused ei ole suutnud palju teha maaelu kultuurilisemaks tegemiseks. Meil on üks asutus, maa hariduseseltside kesk-korraldus, see on hariduseliit. Hariduseliidu ülesanne on just maale rohkem kultuuri viia, ta tahab õpetust anda, kuidas ettekandeid korraldada, kuidas selleks materjali ja juha-tust saada. Ma ei taha öelda, et see asutus oleks suutnud ei tea kuipalju teha, kuid see on siiski ainuke sarnane asutus. Tema toetamiseks on iga aasta mingisugune toetuse-summa eelarvesse võetud.

Käesolevas eelarves ei näe meie seda toetust enam. (Rahaminister A. Oinas: Seda antakse kultuurkapitalist, põhi-mõttelikult ei ole keegi selle vastu.) Minu teada on kultuurkapitalist iga aasta lubatud, kuid ikka on see kulutatud linnadele ja hariduseliidule ei ole sellest siiski jätkunud.

Ma tahaksin veel ühe paralleeli tõmmata. Siin räägitakse töölisteatri. Lugupeetud eelkõneleja härra Martna oli väga pahane selle üle, et minu rühmakaaslane härra Veiler julges seda küsimust puudutada. Ma pean ütleva, et ma iseenesest vaielda ei saa töölis-teatri summa vastu, sest ma toetan iga kul-tuurilist ettevõtet, kuid ma ei saa teiselt poolt ka salata, et see teater luuakse rööbasjoones teise teatri kõrvale, ja see teater luuakse ainult ühe klassi jaoks võrdlemisi kitsas piirkonnas. Kui aga vaadata, kuidas rahuldatakse neid nõudeid, mis maa jaoks lähevad, siis peab ütleva, et pilt märksa kurvem on. Meil on jälle tekkinud, ma ei taha öelda kas see lop-sakas või kidur on, asutus, kes enese üles-andeks võtnud maale paremat pakkuda, või-maldada maal paremat teatrit näha, parema trupi ja parema repertuaari loomisega. See on „Draamastuudio“ rändteater, kes püüab autode varal rännata mööda maa seltsimaju ja pakkuda paremat, mis võimalik. Aga selle teatri toetuseks on eelarves kaksteist korda vähem summa kui teatrile, mis töötab rööbas-joones teiste teatritega ja mis on ainult kitsa klassi huvide jaoks. Ma arvan, et terve maa

kultuurilised huvid peaksid siiski kõrgemat hindamist leidma. (M. Laarman, põl: Aga kust see algus tuli?) Võibolla Teie, härra Laarman, olete nii lahke ja selgitate mulle seda, siis võibolla saan ma ka kaasa rääkida. Praegu ma kahjuks pean ütleva, et ma palju selles asjas kaasa rääkida ei tea.

Minu nägemise järgi on sellega üks põh-justest, mis inimesi maalt linnadesse sunnib minema, kultuuriliste eluavalduste võimaluste puudus maal, ja see asjaolu, et selle puuduse kõrvaldamiseks midagi meie valitsuseasutuste poolt tehtud ei ole, või kui on, siis õige vähe.

Kahtlemata on aga selge, et meil maal ka mõnesugused majanduslikud raskused ilmsiks tulevad, ja on selge, et meie talu põeb praegu üle kriisijajakärku. Ma ütleksin, põeb üle kahekordset kriisi, vaimlikku ja ainelist kriisi. Kõigepealt, kui oma suurtalu vaatame, siis leiame, et selles terve rida väärnähtusi ilmsiks tuleb. Meie näeme, et suurtalu kasvatab sagedasti kommuniste, mitte ükski oma tööliste seas, sellega, et seal vahekorrad, eriti Lõuna-Eestis, teravaks aetakse, vaid sagedasti on ka talu ainuke pärija puhtkommunist. (J. Hünerson, põl: Terve rida seal.) Mina ei tahaks nimesid nimetada, sellepärast nime-taksin ainult ühe härra, keda oleme Riigi-kogus näinud, nimelt Paul Tamm, kes hiljuti oma protsessi läbi tuttavaks sai ja kelle isa on oma vallas üks suurematest talupidajatest. Kui tahaksime, siis võiksime väga palju sarnaseid nimesid välja noppida. (K. Tonk-man, põl: Kuulge, kas Te usute ise ka seda, mida räägite?)

Teiselt poolt näeme ka sarnast nähtust, et Viljandimaal näiteks on tekkinud tüübiline taluomanikkude - vanapoiste klass, kes ei abiellu. See on mõnel pool saanud tüübili-seks nähtuseks. Abja nurk on selle poolest kuulus, kuid mitte ükski seal ei leidu talupida-jaid, kes ei taha abielluda, neid võib ka mujalt leida. Kui see siiski meile oleks ükskõik, kuidas talupidaja ise sellele küsimusele suhtub, siis teame et praegune talu ei lase ka talu-töölisel abielluda. Sest tööpoolest inimesel, kui ta talusulasena peab töötama, ei ole kus-kile minna, kui ta abiellub. Ta on sunnitud maalt minema linna, et elada loomulikult. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ega nüüd ei lase enam seitsaadik kui popsiseadus...) Ei, see oli ka varem, härra Laarman, nii. Võibolla Viljandimaal on see ehk sage-dam nähtus, et talutöölised oma majast talu-töödel käivad. Suuremas osas Eestimaast on aga töölised talunikkude juures korteris, ja seal on korteriolud niisugused, et abiellumise võimalust ei ole. Ma arvan, et kui ehituse-

krediit kord liikuma hakkab, siis selle juhtimine siia teataval määral soovitav oleks.

Meie teame, et teisest küljest praegused talud majanduslikku kriisi põevad, et nende võlakoores aina kasvab. Mul tuleb meelde tahtmata üks võrdlus. Olen maakomisjonis agronoomilist abiandmist võrrelnud arstiabi andmisega. See ei ole kuskil arstidele auks ega kiituseks, kui teatud raioonis arstiabi tarvitajate arv järjest suureneb. Meie agronoomiline abiandmine ei ole aga seni suutnud mingsuguseid kaitseabinõusid leida nende väärnähutuste vastu. Ennem on ta oma ühekiilgse propagandaga mõnikord suurendanud haiglast ettevõtlikkust ja sellega kaasa aidanud võlgade tekkimisele. Ja minu arvamise järgi ei ole see meie agronoomilisele abiandmisele plussiks. Kui nüüd meie praeguse maaelu peale vaadata, siis on kahtlemata selge, et võibolla meie talud praeguses seisukorras tõesti enam rohkem tööjõudu ei vaja, seal on vast härra Martna' l täielik õigus. (K. Tonkman, põl: Ei ole õige. — V. Vessart, põl: Praeguses seisukorras!) Praeguses seisukorras jah, sest härrad põllumehed teavad, et uut kultuurmaad on võimalik küll juurde luua, aga et see kalliks läheb ja praegusel ajal ennast täielikult ei tasu, teiselt poolt selle juurde-soetamine aga väga kaua aega võtab. (K. Tonkman, põl: Mida intensiivsemaks läheb talupidamine, seda rohkem nõuab tööjõude.) Õige. Kahjuks näeme, et suuremates taludes see intensiivsuse kasvamine väga pikka läheb. Õnneks on asi väiketaludes parem, majapidamine seal on palju intensiivsem kui suurталudes. Kui võtame statistika aastaraamatud, mida härra Martna siin tsiteeris, siis on seal igal leheküljel andmeid, mis kõnelevad väikemajapidamise kasuks. (K. Tonkman, põl: Ka väiketalu võib nõuda palju tööjõude.) Meie näeme seal üldtuttavaid andmeid, mis on kõigest teistestki riikidest teada, et näiteks väikemajapidamises võrdsel maa-alal loomi palju rohkem peetakse kui suurmajapidamises. (M. Martna, stp: Mina neid andmeid küll ei leidnud.) Võin Teile näidata kui soovite.

Edasi leiame andmeid, et väiketalu oma tulukuse poolest ei pruugi sugugi häbeneda suurталu kõrval. Kuulsime ikaldusekahjude arupärimise puhul, et väiketalud on vähem abirahasid tarvitanud kui suurталud. Üldiselt peab tunnustama, et väiketalud ei ole riigilt kaugeltki neid summasid saanud, mis suurталud. Kõige selle juures on selge, et väiketalud suudavad rohkem rahvast ära elatada kui suurталud. See ei ole nõnda üksi meie maal, et väiketalus elab võrdsel maa-alal

rohkem inimesi kui suurталus, see on ka välismaal avalikuks tulnud. Sellepärast arvan... (J. Laidoner, põl: Härra Schulbach, minul on praegu 110 ha peal 40 inimest. Kus kohas väikeses talus Teil niipalju elab?) Ei tea, ei ole, härra Laidoner, Teie majapidamist eriti näha saanud. Saan käsitada statistilisi andmeid üle riigi. Võib mõnigi suurmajapidamine nii kultuuriline olla, aga see on ikka erand. (M. Laarman, põl: Kuipalju meil siis neid suurталusid õieti on? Neid on õige vähe. Pärnu ja Viljandimaal on 30—40 vaka-maa suurused kohad.)

Kui tahame seda kriisi, mis põllumajanduses valitseb, lahendada, siis peame oma seaduseandluse selles sihis korraldama, et meie suurталusid erilise kaitse alla ei võta, vaid väiketalu tekkimist soodustame, küll mitte surveabinõudega, vaid las elu ise kutsu need esile. Abinõud, mis suurталu kunstlikult üleval hoiavad, tulevad aga kõrvaldada. Sellejuures arvan mina küll, et kui härra Martna ütleb, et väikekohapidaja hingitseb, ja meil väikekohti liiga palju on, siis see vaade tahab meie oludes ekslik olla. Kui meie jõukam rahvas oleksime, võibolla võiksime siis lubada enesele seda luksust, et võiksime pidada rohkem suurталusid. Aga praegustes oludes, kus meil inimesi ei ole kuskile panna, — sest mis mõtet oleks inimesi linna paigutada selleks, et neile seal pärast abirahasid anda — ei ole muud väljapääseteed, kui peaksime võimaldama inimestel maalelamise, ja minu arvates peaksime soodustama väiketalude tekkimist, ning oleksid vaja kaotada kitsendused, mis praegu olemas talude tükeldamiste juures. Teatud määrad võivad ju jääda, kuid praegused määrad on kunstlikud ja liiga suured. Sellepärast võib ainult tervitada vastavat seaduseelnõu, mis maakomisjoni poolt juba vastu võetud ning praegu seisab üldkomisjonis.

Ma arvan, et samuti tuleks kõik teha, mis vähegi võimalik, et seda protsessi kiirendada. Oleks hea, kui riik saaks maksuma panna oma ostueesõiguse, ja kui meie suurталud müügile tulevad, siis teatavatel juhtumistel ostuõigust tarvitada, et neid suurталusid tükeldada ja välja anda. (J. Laidoner, põl: Palju parem on, kui see ise ennast tükeldab.) Ma arvan, et meil see ostuõigus võib väga kasulik olla isegi fiskuse huvides. Meil on praegu palju suurталusid välja suremas. Loeme näiteks ajalehtedest sõnumeid Tartumaalt, kus niisugune talu, kes oma viimased loomad müünud, ja mitte talvel, vaid kesksuvel. Minu arvates niisugusel juhtumisel, kui talupidamine lohakile läinud, oleks parem mingsuguse

seid surveabinõusid tarvitusele võtta, isegi hoolekanne niisuguse peremehe üle maksuma panna.

Kui seisukohal oleme, et väiketalu rohkem inimesi mahutada suudab kui suurtaalu, siis kahtlemata tuleb piir panna talude kokkuliitmisele. Suured talud sunnivad inimesi linna välja rändama, kuna väikse talu kaudu on ainuke võimalus inimesi maal hoida.

Mina arvan, meil oleks aeg ka tarvitusele võtta abinõu, mille üle seni veel palju ei ole räägitud, mida aga siiski seda kisendavamalt vaja oleks, et meie maareformi teostamine juba 10 aastat on kestnud. Meil räägitakse väga sageli kisendavast näljast maa järele, aga meil ei ole ühtki asutust, kellel oleksid andmeid selle kohta, kui suur see nälg on. (M. Martna, stp: Väga õige.) Meil oleks vaja koguda andmeid selle kohta, kas seda nälga kohtadel olemas, kus ja mil määral, ja kus see olemas, seal ka abinõud tarvitusele võtta selle kaotamiseks. Nüüd aga meie seaduseandlus kobab selles mõttes nagu pimedas. (M. Martna, stp: Ka majapidamise kasulikkuse suunas oleks aeg meil korjata statistilisi andmeid.) Ja selles mõttes arvan mina, et meil oleks aeg maksuma maatahtjate registreerimist. Ma olen teadlik selles, et iga mees, kes ennast registreerima läheb, maapidajaks ei hakka, aga kui meie linnas võime tööbörsi pidada, kus ka iga registreeritu tööle ei lähe, siis võime ka sarnase registreerimise sisse seada, et meil pilt maatahtjate kohta selge oleks. (J. Laidoner, põl: Kui te muidu annate, siis on tahtjaid küllalt.) Ma arvan, et oleks võimalik registreerida ka kõrvaltingimusi, mitte ainult maatahtjate arvu, vaid ka seda, kas inimene varem on põllutööd teinud, kas tal on sellekohaseid võimeid, kas tal on varandust, inventari. Nii et saaksime ikkagi enam-vähem üldise pildi.

Mina arvan, et kui meie talud praegu kiratsevad, siis ei tohi tähele panemata jätta üht nähtust, mis siiski teatud määrani meie talu tulukusele võib mõju avaldada. Härra rkl. Laidoner rääkis sellest, et riiklikud monopolid sageli liigkasuvõtmiseks kujunevad, tähendab, võetakse rohkem kasu, kui see hädatarvilik oleks. (J. Laidoner, põl: See kasu on riigil väga tarvilik.) Jah, riigile on tarvilik, aga ei ole nii mõnegi riikliku monopoli ülesandeks, näiteks telefonil või postil, riigile kasu anda, see peaks olema ikkagi selleks, et posti ja telefoni rahvale kättesaadavaks teha. Riigi liigkasu võtmist saab igatahes piirata seaduste ja määrustega, eramonopoli juures seda piirata on väga raske. Meie majanduseelu nähtused, mis viimasel

ajal ilmsiks tulnud, kõnelevad selle poolt, et meil suur tung on mitmesuguste eramonopolide maksmapanemiseks kõigi nende ainete kohta, mis õieti meie põllumehetele pea sissetulekuallikaks on. Siia on pesitsenud teatud kildkond inimesi, kes teenimata vaheltkasu tahavad saada kõigelt sellelt, mis põllumeeste produtseerib. Et mitte paljasõnaline olla tuletan meelde mõnda nähtust, ilma et pikemalt nende juures peatuma jääksin. Lugesime hiljuti ajalehtedest, et viimastel päevadel on katseid tehtud, et munade väljaveo suhtes monopol antaks ühele ettevõttele, kes omalajal raskustesse oli sattunud, kes pankrotilävel oli, ja kes nüüd koos mõne teise eksportööriga on põllutööstusministeeriumi poole pööranud, et nendele monopol munade väljaveoks võimaldataks. Mina arvan, et sarnane monopol terve nähtus ei ole. See võimaldaks saada ettevõtjale teenimata vaheltkasu. Ma ei taha peatuda arvude juures, võin neid ette tuua kui nõutakse, aga asjatundjate isikute kalkultatsioonide järgi on seal õige suurtesse summadesse ulatuva vaheltkasuga tegemist. (A. Jürman, põl: E.P.T.Ü. läks suurte vaheltkasude pärast lõhki.) Mina tuletaksin meelde ka üht teist monopoli, seda monopoli, mis meil õieti praegugi veel maksev külmetusmajade alal, kust kaudu suur osa meie eksportkaupadest läbi peab minema. See ettevõtte, mis ühe võrdlemisi kitsa ringkonna kätte sattus, võimaldas sellele ringkonnale, nagu ajalehtedest ilmunud kirjutistest näha, teenimata suurt vaheltkasu saada. (A. Jürman, põl: Teie ei tea, kuhu see raha pannakse.) Mina aiman, kuhu see raha pannakse, aga Teie, härra Jürman, muidugi teate seda paremini. Minu arvates ei ole õige, kui teatud monopol väljaveo alal maksuma pannakse. Samuti nägime, kuidas meil eksporttapamajade alal taheti maksuma panna monopol, kuidas „Estonia eksporttapamajad“, kelle kätte see monopol läks, ära ostsid oma viimse konkurendi, sellele kuulmatut hinda makstes. Ja nüüd loeme ajalehest, et sama „Estonia“ olevat alustanud protsessi selle ostulepingu tühistamiseks. Aga meie teame, et meie seaduste järgi on võimalik ostulepingut tühistada siis, kui maksetud hind suurem olnud tegelikust asja väärtusest rohkem kui kaks korda. Ja nüüd, kui inimesed on selle protsessi alustanud, siis nad ise sellega tõendavad, et nad märksa rohkem maksnud kui asi väärt olnud, muidugi selles mõttes maksnud, et monopoli oma kätte saada ja sellelt teenida. (A. Laur, as: Maksid 300% rohkem. — K. Tonkman, põl: Laur sülitas ja ütles, et hiljaks jäanud.)

Mina ei taha pikemalt peatuda nende monopolide juures, tuletan ainult veel seda meelde, et meil võiväljaveo alal praegugi maksev on litsentside süsteem, kus mõnesugused väärnähtused võimalikud. Mina tahtsin eelarve puhul tähelepanu juhtida sellele, et kui meil paljude Riigikogu liikmete arvamise järgi monopolid riigi majanduses soovitavad ei ole, siis meie ühine arvamine peaks olema, et eramonopole sugugi sallida ei tohi. Selles mõttes tahan avaldada lootust, et Vabariigi Valitsus omalt poolt eramonopolide tekkimist ei lubaks, vaid nende tekkimise vastu võidelda püüaks.

Rahaminister A. Oinas (fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et edaspidiseid vaidlusi mitte koormata andmetega, mis õiged ei ole, pean tarvilikuks teha lühikese faktilise märkuse härra Schilling'i kõne puhul. Härra Schilling'i kõnest paistis välja nagu oleksid viimasel ajal ärimaksud kasvanud, ja nagu oleksin mina isiklikult teinud juriidiliste isikute maksu seaduse kohta paranduse, mis tunduvalt tõstab maksu. See ei ole nii.

Mis puutub lisaärimaksu, mis võetakse mitte-aruandvatelt ettevõtetelt, siis on see Riigikogu poolt vastuvõetud seadusega vähenenud 45 miljoni sendi võrra. See vähenemine on kalkuleeritud riigi eelarvesse.

Mis puutub juriidiliste isikute maksustamise, siis kujuneb seisukord, kui seadus vastu võetakse parandustega, millised valitsus esitanud, järgmiseks: nimelt 99 miljoni sendi asemel tuleks sisse aastas umbes 55 miljonit senti.

Mis puutub uutesse parandustesse, siis kõige tunduvam parandus käib kapitali maksustamise kohta, nimelt on valitsusel kavatsus tõsta maksumäära 4 pealt 5⁰/₁₀₀ peale. See tõstmine on väike. Lõpptulemus, kui see tõstmine juurde arvata, on see, et juriidilised isikud maksustatakse ligemalt poole võrra kergemini kui seni. (M. Martinson, põl: Aga füüsilised? — J. Laidoner, põl: Täna sees „Kaubandus-tööstuskoja Teatajas“ on just füüsiline maksustamine.)

H. Martinson (tp): Nagu näha venivad eelarve-vaidlused pikale. Ma ei taha, ajakulu arvesse võttes, Riigikogu aega kuigi palju raisata, vaid piirdun ainult pealiskaudselt mõne üksiku ala juures, peajaslikult rahaministri optimistlikku kõnet aluseks võttes.

Rahaministri kõnest käis punase joonena läbi rõõmuhõiske toon: „suur kokkuvõid on saavutatud, kultuurilise ja sotsiaalse olukorra tõstmiseks ning majanduseelu ülesehitamiseks on suur summa määratud, ilma et maksu-

koormat oleks suurendatud j.n.e.“ Kokkuhoiu suurimaks tundemärgiks olevat see, et riigikontroll kavatseda Riigikogule kinnitamiseks anda 1927./28. aasta riigi eelarve — kogusummas 114.293.390 kr. ulatuses ja see olevat käesolevast eelarve-eelnõust suurem tervelt 18.481.844 kr. Seda rõõmu, et käesoleval aastal nimetamisväärt lisaelarveid enam ei esitata, on õige raske jagada. „Ära hõiska enne õhtut — kiida parem päeva käiku“, ütleb vana rahvalaul Jakobson'i lugemise- raamatus, ja seda pean mina ka praeguse eelarve täitmise juures õigeks.

Veel on varane rõõmustada selle üle, et meil lisaelarveid endiste aastate eeskujul ei esitata; sellest võib rääkida alles õhtul, see on eelarve-aasta lõpul.

Ainukeseks täielikuks kokkuhoiuks saan ma pidada Riigivanema käsutuses oleva summa kärpimist 100.000 krooni võrra. Aga üks pääsuke ei too veel suvet, ja see väike kärpimine ei anna veel rõõmustamiseks põhjust, sest ei tea, kuidas see teistkaudu tagasi tõmmatakse. Et eelmine Riigivanem omale Eesti panga puhaskasust 250.000 krooni võttis ja sellest 9 kuuga juba 235.000 krooni jõudis välja jagada, nii et järeletulijal viimase 3 kuu jaoks kõigest 15.000 krooni järele jäi, see on seletatav härra Tõnisson'i suurepäraliste sheshtidega, kes „riigi raha ei loe“, kui omale reklaami tahab teha.

Andeksantav see aga, meie riigi kehvast arvesse võttes, kuidagi ei ole, ja et praegune Riigivanem sedasama rada ei taha tallata, on enam kui õigus. Et see nüüd Riigikogu volitusel sünnib, see 150.000 krooni määramine Riigivanema erisummadeks, see on ka enam vormi asi. See teeb asja ainult vähe viisakamaks ja paneb maksumaksja vana talu- taadi seisukorda, kes omal ajal Vene võimu valitsuse ajal peksa saanud ja kes seda peksa- saamise lugu teistele järgmiselt jutustanud: Peksmise juures seisis kaks härrat, üks oli nii hea ja rääkis kogu aeg nii armsasti ja mahedasti, ütles ikka: „Dai horoshenjko, dai horoshenjko“, aga kus teine, see käratas kui elus saatan: „Dovoljno.“

Rahaministri rõõm selle üle, et „ühtki maksu pole kõrgendatud“ on ka enam isene- esele trööstiks ja kõigile rahaministritele omase ametliku optimismi arvele kirjutada, tõsist väärtust sellel ei ole, sest meie maksu- koorma suurendamisest ei või juttugi olla, on niikuinii juba suur küllalt ja lasub suuremalt osalt kehvema klassi turjal kaudsete maksude näol.

Et mõnel välismaal maksukoormatus Eesti raha järgi suurem, see ei tröösti meid sugugi. Rahasumma ei ütle meile midagi. Reaalpalka

arvesse võttes võib enam kui kindlasti öelda, et neil välisriikide kodanikkudel, keda härra rahaminister ette luges, 108—335 krooni palju kergem on riigi ja kogukonna maksuks maksta, kui Eesti kodanikul 38,93 krooni. Kui veel rahaministri enese poolt liigitatud maksu-maksjaid arvestame, siis näeme, et ka otsekoheste maksude suurem koormatus just isikliku tööjõu ja energia müüjatele langeb, sest teatav osa ärimehi mõistab õigest tulumaksustamisest kõrvale hoida, missugust nähtust vanematel kultuurimaadel palju vähem ette tuleb kui meil, sest seal on aususe mõiste ka ärimeeeste keskel enam sisse juurdunud, kuna meie ärimeeestele sarnast head atestaati anda ei saa. Olles ühe Tallinna linna jaoskonna tulumaksu komisjoni liige, võiksin seal paljudi sääraseid näiteid ette tuua, kus jõukad ärimehed või kinnisvara omanikud oma tulu kunstlikult vähendada püüavad, selleks et riiki petta, see on vähem tulumaksu maksta kui õigus. Arvan selle aga asjatuks. Väike osa neist pettustest tuleb ilmsiks ja karistatakse vääriilselt, suurem osa on aga nii kavalasti tehtud, et juriidiliselt midagi ei ole teha. Nendesamade ringkondade poolt, kes nii kavalasti talitavad oma tulu varjamises, oli ka endise valitsuse ajal uue juriidiliste isikute maksu seaduse alusel neile veelgi otsekohest tulumaksu vähendada tahetud ja valdades taheti teise seaduse alusel jälle isikumuksu tõsta.

Et Riigikogu viimase seaduse tagasi lükkas, ja praegune valitsus esimese seaduse uuesti revideerimisele võttis, on oma isiklikust tööjõust elava riigikodaniku seisukohast vaadates enam kui õige.

Rahaminister nimetab oma kõnes rahuldusetundega, et tulud riigi ettevõtetes tõusvat tendentsi näitavat. See on päris loomulik asjakäik, aga et meie selle väikese tõusva tendentsiga juba rahul oleme, see on vähe. See tõus on enam-vähem tingitud riigiteenistuses olevate alamametnikkude kõhutühjusest, kellele kuidagi ei taheta inimesvääriulist ülalpidamist võimaldada, vabandusega, et riigi kandejõud seda ei lubavat.

Et riigi raudteed ja isegi post ülejääke annavad, nagu rahaminister rõõmustavalt teatas, ega see ka üsna õige ei ole. Niisugused üldtarvilikud üleriiklikud ettevõtted ei ole vist sugugi sarnases kasusaamise mõttes asutatud, nagu mõned eraettevõtted. Sellest on küllalt, kui nad omaga välja tulevad.

Ülejäädava summa võrra võiks nende tariife alandada ja sellega tõstetakse nende suurema tarvituse läbi palju rohkem meie rahvamajandust, kui mõnemiljonilise krooni puhaskasu andmisega.

Et telefoniga puhast tehakse, on õieti lausa ülekohtus. Telefon on meil hinna suhtes õieti luksusesemeks muutunud, mille soetamine ja pidamine juba keskmisel kodanikul üle jõu käib, töölisest pole juttugi. Siin on põhimaksud, siin on liinimaksud, isegi kõnemaksud on veel olemas. On isegi sarnast asja näha, et telefon on küll valla kulul sisse seatud koolimajja, aga kooli juhataja, õpetajad ega teised teenijad ei julge seda tarvitada muidu kui kõige hädavajalisemal juhul: alaline kõnemaks käib üle jõu. Ärgu tehtagu telefoni sissetulekuallikaks, vaid muretsetagu selle eest, et see odavamalt laiemale hulgalde kättesaadav oleks.

Rahaminister ütles küll, et valitsus on tarvilikuks tunnustanud suurendada töövõimalusi ja selleks otstarbeks on maaparandusetöödeks ja ehituselaenuks eelarvesse kaks korda enam määratud kui eelmisel aastal ja selle läbi olevat võimalus tervelt 5 tuhande inimesele terveks aastaks tööd muretseda. „Kes usub, saab õndsaks“, ütleb pühakiri. Pean tunnustama, et mina sest õndsakssaamisest küll ilma pean jääma, sest minul selleks küll kõige vähematki usku ei ole, et see vaga lootus täide läheks.

Kogemused räägivad teist keelt. Minul on siin praegu käes üks sügisene ajaleht, milles suurepärase jämeda kirjaga teatatakse, et eeloleval talvel tööpuudust sugugi karta ei olevat, sest valitsusel olevat valmis suurepärase kava, mille teostamisel 4350 töölisel viieks kuuks tööd olevat kindlustatud. Uute raudteede ehitustööde lepingusse olevat võetud tingimused, et ettevõtja on kohustatud talviste tööde teostamiseks esimeses järjekorras Tartu, Võru, Valga ja Petseri tööbörsidel töölisil nõudma ja kuni aprillikuuni 1929 umbes 200.000 km mullatöid tegema, mis omakorda võimaldaks tööd tuhandele töölisel 5 kuu jooksul.

Mis on selle lubaduse tagajärg? Tööpuudus on endiseks jäänud, tööbörsid on endiselt tööotsijaid täis. Üleriiklikus ulatuses on praeguste tööbörside andmete järgi umbes 4000 töötatöölist. Õiguse pärast on see arve veel 3—4 korda suurem, sest kaugelt suurem osa tööpuuduse all kannatajaid ei registreeru tööbörsides, sest tööbörsidel käimine ei tasu saapakulu, mis selleks läheb.

Mitte ammu lugesin ühest lehest, mis lugupeetud rahaministrile õige lähedal seisab, teate, et Tartu-Petseri raudtee töödele olevat ainult üheks või paariks päevaks Riigivanema läbisõidu korraks kohalikkudest tööbörsidest töölisi võetud, kohe aga, kui hädaoht kõrgema ametniku näol möödunud, lastud need töölisel jälle lahti.

Mida see näitab? See näitab, et meie valitsuseaparaadis midagi logiseb, kui isegi

üksikud ettevõtjad valitsusega kokkulepitud tingimustest kinni ei tarvitse pidada. Neidki töötatöölisi, kes hädaabitööde näol juhuslikku tööd leidnud, neid eksploateeritakse kõige hullemal kombel.

Minul oli juhus mitte väga ammu Tartus nende hädaabitöödel olijatega rääkida, kes sealse kaitseliidu lasketiiru ehitamise juures tööl olid. Nagu teada on naisterahva päevapalgaks määratud 1 kroon 20 senti. Tükitööna, mis üldiselt igalpool läbi viidud, ei teenivat keegi sedagi summat. Tükitöönormid on naistele nii ülejäukäivad, et nende harilik päevateenistus on 70—90 senti päevas.

Läinud nad siis tööjuhataja juurde selle üle kaebama, see ajanud nad lihtsalt välja ja öelnud: „Minge ja pooge ennast üles!“ (Töö-hoolekandeminister L. Johanson: Kunas see oli?) See oli enne jõulu. Mul on need nimed olemas, võin Teile anda. Siin ei pruugi neid ette lugeda.

Kas hullemat irvitamist õnnetute tööpuuduse all kannatajate üle võib veel olla?

Parem ei ole lugu ka Tallinnas. Mul on käepärast kiri hädaabitöolistelt, kes Stroomil teetegemise juures tööl. Muu seas on seal öeldud: „maapind on kõva, saviga segatud, lahti raiutult tuletab meelde paerünkaid. Kangid on nürid, kiilud nässu taotud, ajast ning arust, aga sellegi pärast nõutakse normi välja tegemist.“ Edasi kirjutatakse: „17.—23. jaan., see on 5 päeva eest oli minul õnn teenida 6 krooni 50 senti, mõni sai veel vähem, sellepärast, et meie normi välja ei jõudnud teha. Linna ehituseosakonna poolt on määrus väljatöötatud, et kuigi normi välja ei saa, peab ikkagi päeva palk 1 kr. 40 senti välja makstama. Tööde kümnik ei lase enesega rääkidagi, kes õiendama hakkab või nurinat tõstab, see lastakse kohe lahti“ j.n.e.

Minu eelkõnelejad on enamasti kõik hädaldanud, et meie hoolekanne ja sotsiaalseadused meie riigi hukatuseäärele viivad. Need seadused olevat nii ultramodernid, et need meie tööandjatel ihukarvad püsti ajavat.

Ma saan nende hädakisast aru; meie töösturid on harjunud ainult riigi laenu peale spekulerima ja ei taha töökaitse seadustest, mis nende ainuvalitsuslikku võimu natuke piirata katsuksid, teadagi. Härra Veiler'i meelest oli töolistevanemate seadus see kõige hirksam tööstuse surmaja.

Ma küsiksin, miks siis meie tööstus seniajani jalgu alla pole saanud, ega siis ometi senine töolistevanemate seadus veel ultramodern ei olnud. Seniajani on töösturitel vaba voli olnud töolistevanematega mängida ja tööstus komberdab ikkagi härra Veiler'i üteluse järgi „puujalgadel“.

Minu arusaamise järgi ei vii meie tööstust ega riiki hukatuse äärele mitte uuemad sotsiaalseadused, vaid just meie oma töösturite saamatuse ja tihtipeale asjatundmatus, kes õieti selle asemel, et võistluse tõttu oma töösaadusi parandada, riigikassa põllepaela otsas ripuvad ja ainult kõrgete kaitsetollide varal veel vee peal seisavad. Meie saapatööstus, paber, tsement, isegi kunstvõi ja saapamääre on oma riigi kodanikkude jaoks tollide läbi kunstlikult kalliks aetud, millest ainult neid valmistavatel vabrikantidel kasu on.

Kui meil sellest kasu ei ole, ega nad siis nende tollide tõstmise korral jumala muidu tollide tõstmise poolt olijatele 100-tuhandelisi kingitusi ei teeks, nagu mulle ühe asja kohta õige ustavast allikast räägiti.

On palju räägitud meie riigiteenijate suurst arvust ühelt poolt; teiselt poolt toonitatakse jälle, kuivõrt tööga üle koormatud nad olevat, nii et aastate viisi peab mõnes asutuses isegi lihtsa kirjavastuse peale ootama. Ei olevat tööjõudu! Millest see muust räägib, kui saamatusest asja korraldamises. Ma ei lähegi kaugemale näiteid otsima, toon siit samast Riigikogust, mis kõigil Riigikogu liikmetel kõige paremini teada on. Ma ei ole ainuvalitsuse pooldaja, aga komisjonitamisel peab ikka ka oma piir olema. Olen mitmes komisjonis tähele pannud, et seal suur kari riigiametnikke tundide viisi istuma peab, ilma et neid seal õieti vaja oleks. Ei jõuta päevakorras niikaugemale, mil selle või teise riigiasutuse esindaja seletust vaja oleks ära kuulata. Loomulik, et nad sellel ajal, mil nad jumala muidu asja eest teist taga komisjonides istuvad, oma otsekohest jooksvat tööd teha ei saa, ja seda keegi teine peab tegema. Sellega peab igatahes ametnikkude hulk suurenema ja et see riigi kulu ei vähenda, see on selge.

Mina olen kõige rohkem hädakisa selle üle kuulnud, et riigiametnikud meie riigi vaeseks söövad, just põllumeeste kogude ridadest. Mäletan aega, mil üks nende tähtsam esindaja riigiteenijate koosseisus suureviisilisi kärpmisi tegi, ilma tõsise tagajärjeta küll, aga siiski tegi, vist küll enam demagoogilises mõttes oma valijatele silmi tehes, kui seda tõsiselt tahtes.

Nüüd aga koguni vastupidine suun. Arvatavasti jällegi demagoogilises mõttes, sest nad isegi ei usu, et see läbi läheks. Lugu ise on õige värske, nimelt juhtus see täna maakomisjonis. Seal oli arutusel agronoomilise abiandmise või uue nimega talumajapidamisenõuande büroo seadus. Selle büroo koosseis on seaduse esindajate poolt Vabariigi Valitsuse nõusolekul isegi õige suur määratud, 22—24 inimest. Esindajaid on selles nii mitmelt

poolt, küll riigi, küll eraasutustest. Need bürooliikmed ei pruugi ise head nõu kellelegi anda, selleks on olemas terve palgaline agroomide ja muude asjatundjate võrk. Büroo kohus on peajasjalikult seda asjatundjate hulka juhtida. (V. Vessart, põl: Härra Martinson, kellel on seal enamust?) Räägin, miks Teie enamust tahtsite. Et agronoomilise abiandmise pärast kogumeeste ja koonduslaste vahel suur vägikaikavedamine oli ja on juba kevadest saadik, milles koonduslased tugevaks osutusid, siis on ka kogumehed selle seaduse peale, mis neil hulga palgata politilisi agitaatoreid ära võttis, täis püha viha ja katsuvad igat moodi seda seadust eluvõõramaks teha. Et nad palgalisi agronoomi oma politilisteks agitaatoriteks kasutanud, see tehti juba kevadiste eelarve-vaidluste ajal enam kui selgeks, ja mul on meele, et keegi maakomisjonil liige ütles just sellesamale kogumeeste esindajale, kes põllumeeste keskseltsi esimees olnud, kelle hooleks oli agronoomilisi nõuandjaid ametisse võtta, et igakord, kui uus nõuandja ametisse võetud, öeldud sellele lõpuks: „Pidage aga meeles, et mina olen ikka kogupõllumees“, see tähendab: minu tahtmise järgi tuleb teil talitada, kui te seda ei tee, siis lendate. Nüüd katsuvad kogumehed selle isegi juba küllalt suure, kuluka ja raskepärase büroo juhtimise veelgi suuremaks, veelgi kulukamaks ja veelgi raskepärasemaks muuta. Sellest mitte küllalt, et seal büroos isegi 24 inimest istub, tahavad nad sinna veelgi juurde tõmmata 12—14 inimest, nii et see juhtiv büroo päris väikseks parlamendiks muutub. Nende soovi järgi peaks sinna esindajaid saatma küll mitmesugused põllumeeste seltsid, küll kuldi- ja segakarjajühisused, küll kana- ja kalakasvatuse seltsid ja tont teab, kes veel kõik. (K. Tonkman, põl: Kes seda bürood siis peab juhtima, kui seltsid ei juhi? Kõik need mitmesuguste asutuste ja seltside esindajad saavad kooskäimise korral oma igapäevase jooksva töö juurest ära kistud ja neile kõigile peab peale selle veel sõidu- ja päevarahad kinni maksetama, ja see sünnib kõik riigi, see on maksumaksjate kulul. Seda juhtimist, mis siis kõik on, muud kui hoiatada. Komisjon komisjoniks, aga see kogumeeste kokkukohi politika lööb küll kõik üle. Kuidas nii suured komisjonid või bürood töötavad, seda karakteriseerib kõige paremini üks, vist küll kristlaste poolt väljalainud ütetus, sest mina sellega üsna päri ei ole: „Kui Jumal maailma loomise komisjoni kätte oleks andnud, siis oleks maailm praegu alles loomata.“ Need on küll väikesed asjakesed, ja sarnaste kulu ei ole igakord just mitte suur riigi eelarvega võrreldes, aga sarnaseid väikseid ebaproduktiivseid kulu-

sid on leegion ja hulga peale teevad need suure summa.

„Kes kopikat ei korja, see rublat ei saa“, öeldi endisel ajal, ja see tõde maksab ka praegu veel. Meie riigimeestel või tegelastel näikse veel liiga palju seda orjaagset mõisamoonaka verd soontes voolavat, kes niisama, nagu meie esivanemad, mõisavargust häbiasjaks ei pidanud, nüüd riigi petmises risti ette ei löö. Riigivarandust raisatakse ja käiakse sellega hoolelt ümber, see pole oma, arvatakse. Minul tuleb meelde üks juhtumine, mida ammusurnud Kõnnu krahv Keiserlingk õige tihti armastab rääkida. Tema sõitnud korra ühest mehest mööda, kellel pikk köis ree järele mööda teed jooksnud. Tema mööda sõites öelnud mehele: „Kuule, külamees, võta köis ära, see kulub ju.“ Mees pööranud ümber, vaadanud korra tagasi ja öelnud üsna rahulikult piipu suust võttes: „Oh, las joosta, see mõisa köis.“

Niisamasugust mõisakõietamist näeme meie oma riigimajapidamises igalpool enam, kui see meile armas on. Meie suurim viga seisab selles, et meie ei mõista õigel kohal kokku hoida ega õigel kohal raha välja anda. Meil ei osata või ei taheta töötatööliste õiget, tasuvat tööd muretseda, ei taheta tööliste olukorra parandamiseks õieti midagi teha muidu kui äärmise surve abil; teiselt poolt laiutatakse ja raisatakse mõtlemata. Kõiksugu pidustused, välismaa sõidud, kuningate külaskäigud, tollipanamad, metsakratid ja kõik niisugused asjad, kas teie arvate, kas need nälgiva töölise hingesse kibeduse tunnet ei külva? Ime siis, kui riigivaenlus tööliste keskel pead tõstab.

Rahaminister nimetas küll, et meie riigikaitse kulusid olevat natuke vähendatud, aga sellegi poolest teevad selle peale kulutatud summad ligemale 2000 senti hinge peale välja, võibolla pisut vähem. Mina olen sellest juba läinud aastal rääkinud ja ei taha seda enam kordama hakata, see oleks asjata.

Niisama ka meie politiliste kuritegude vastu võitlemise summad. Mis on õieti meie poliitiline kuritegevus? Mõned noorukesed, õieti verisulgis poisikesed, kes mõnda kommunistlikku lendlehte lugenud, või mõned nälgivad töölised, kellele kas mõni piiritagune agent, kes õige tihti ka poliitilise kuritegevuse vastu võitlemise salaagendiks osutub, mõne krooni pihku pistab selleks, et nad võimalikult palju sotse sõimaksid. Mis poliitilised kurjategijad need õieti on? Need pole kellegi riigikukutajad, ja kui nende kunstlikult sünnitatud hädakommunistide vastu võitlemiseks suuri summad kulutatakse, siis see näitab ainult riigi nõrkust. Salapärase ja keelatud asi tõmbab iseäranis noorukesi. Aga mina ütlen, legaliseeritagu kommunism, siis kaotab see oma

salapärasusega ühes ka külgetõmbejõu. Parandatagu tööliste elujärge ja meil pole poliitilisi kurjategijaid teips enam, ega pole ka selle vastu võitlemiseks enam summasid vaja.

Kaubalepinguid sõlmitakse kas või hotentotlastega. Isegi Kreekasse, kellega meil nii vähe kaubavahetust, saadetakse riigi kulul aukonsulid, aga oma lähemate naabritega ei jõuta selles asjas edasi. Ühesõnaga, meie riigiparaat logiseb igast küljest, kuhu aga vaatad. Riik on nii väike, paljalt 1½ endist väikest Vene kubermangu, aga ei saa muidu valitseda, kui peab kolmejärguline valitsemise süsteem olema. Valla, kui omavalitsuse algüksuse, ja riigikeskasutuse vahel peab vahelüliliks veel sarnane kulukas aparaat olema nagu meie maa-valitsused. Pooldan täiesti härra Veiler'i arvamist, et aeg oleks neid sisse pakkida. Mind on varem see küsimus huvitanud ja mina olen omal ajal väikse kalkulationsooni teinud nende kulude kohta, millest leidsin, et meie sarnase vahelüli kaotamisega üle riigi ligikaudu 30 miljonit senti kokku hoiame, ilma et midagi katki oleks.

Omal ajal tehti suurte kuludega see kõrgekskiidetud välislaen, mis meie majanduseelule pidi uue hinge sisse puhuma. Töölisteringkonnad vaatasid juba tolkorral õige skeptiliselt sellele laenule, nagu ette teades, et sellest õieti midagi kasu ei ole. Ja mis meie nüüd näeme? Rahaminister tähendas väga tabavalt selle kohta: „kevadel külvati laenu, sügisel lõigati pankrotte“. Laene jagati ja jagatakse väga ohtral käel, ja et suur protsent neist jälle kinni külmab, selle ennustamiseks ei tarvitse sugugi suur prohvet olla. Meie riigivanker on kuristikku poole juhitud, ja et need 2—3 sotsialisti, kes valitsuses istuvad, seda kaugeltki kinni pidada ei suuda, see on enam kui selge.

Vaheaeg kl. 19.20 min. — kl. 19.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

K. Ast (stp): Kõrgesti austatud härrad Riigikogu liikmed! Ma pean algama oma kõne kahetsusecavalidusega — nimelt sellepärast, et mul väga vähe aega on. Ma kavatsesin puudutada mitmeid küsimusi, mis eelarvega seotud, aga kahjuks saan ma ainult ühe osa sellest teostada. (V. Vessart, põl: Aega on.) Teil on küll, aga mul ei ole. Kui meie vaatleme oma eelarveid rea möödunud aastate jooksul, siis peame tunnustama, et eelarvetes on kujunenud teatud kord, teatud kindlus, tarvitades võõrkeelset sõna, teatud stabiilsust. Ma ei mõtle seda eelarve seaduse korra kohta ja eelarve esitamise viisi kohta, vaid puhtsisuliselt võttes tundub meie eelarvetes

olevat saavutatud aastate jooksul teatud kindlus. See kindlus peab vastama meie majanduseelu üldisele laadile, majanduseelu üldistele vajadustele, riiklikkudele ülesannetele, ka kodaniku maksujõukusele ja tervele riiklikkude elunähtuste kompleksile. Aga see ei tähenda, austatud kuulajad, et see oleks saanud juba niisuguseks, mis aasta-aastalt püsima võiks jääda ja mis ei vajaks mingisuguseid uusi aluseid ja uut ümberkorraldamist. Otse vastupidi. Kui meie tahame riigi majanduslikku elu korraldada, siis on üheks teeks, mille kaudu seda saavutame, eelarve ise. Aga siiski mitte ainukeseks teeks vaid majandusepolitika ise peab olema niisugune, ja majanduslik elu selle tagajärjel välja kujunenud niisugusena, et eelarve tegelik muutmine, tegelik ümberkorraldamine võimalik oleks. Kui vaadata käesolevat eelarve-kava, siis peab tunnustama, et üldistes joontes on see sama, mis eelmistel aastatel, liikumine puutub üksikutesse aladesse, üldine suun on jäänud endiseks. Aga sellega ei ole öeldud, et see suun õige oleks, et seda muuta ei tule.

Kuidasviisi saab eelarvete suuna muuta? Vaatame näiteks praegust eelarve-kava, see oli välja töötatud teatud aasta jooksul, see tähendab 1928./29. aasta jooksul eelarve teostamise ajal, kokkukõlas selle vana eelarvega, mille põhjal riik praegu väljaminekuid teeb ja sissetulekuid saavutab. See vana jooksev eelarve-aasta oli rajatud ja baseerus sissetulekute ja väljaminekute poolest kindlaksmääratud alustel. Sellele eelarvele vastas meie riigis teatud majandamine, vastasid teatud maksu-määrad ja seadused. Vastas teatud viisil ka maksuaparaat. Kui oletada, et praegune koalitsioon, mis tunduvalt teistsugune oma poliitilise vaate poolest, võrreldes eelmiste, parempoolsete koalitsioonidega, kui see koalitsioon, eesotsas sotsialistliku majanduseministriga, oleks tahtnud esitada eelarve-kavale sootu teist kuju, teist tendentsi anda, kui see eelmiste eelarve-aastate jooksul olnud, siis oleks praegune valitsus pidanud majanduseelu korraldamisel paljudes asjades teisele teele asuma. Ta oleks pidanud vähemalt uue maksukorralduse looma, uued maksuseadused andma, ta oleks pidanud ka maksuvõtmise aparaati täiendama ja muutma. Seda muidugi ei olnud praegusel valitsusel võimalik teha. Eelarve oli vana, maksud ja nende aluseid aasta jooksul vanade printsiipide järgi kokku seatud.

Ja kui uus valitsus detsembrikuul vanalt valitsuselt asjaajamise üle võttis, siis ei võtnud ta üle muu hulgas ainult uue eelarve-aasta kava, vaid ka kõik maksu korraldused, seadused, kogu maksuaparaadi ja terve majandusliku elu.

Kui sellel valitsusel oleks tulnud üle võtta asjaajamine majanduseaasta algul ühes kindlaksmääratud eelarvega, siis oleks ta selle majanduseaasta jooksul, kui uue eelarve-kava kokkuseadmine ta enda hooleks oleks jäänud, võinud väga palju algatust ilmutada.

Nüüd aga, kus majanduseaasta lõpule jõudnud, nüüd, kus vanade aluste kohaselt uus eelarve kokku oli seatud, nüüd muidugi selle pooleteise kuuga, millest pool aega Riigikogu puhkusel viibis, ei olnud valitsusel mingisugust võimalust uusi maksuseadusi välja anda ega uut maksuaparaati korraldada, ja paratamata pidi tulema siis ka käesolev eelarve-kava väga sarnane eelmiste aastate rea eelarvetele.

Agaga kui lähemalt sellesse pilgu heidame, siis leiame ometi mõned uued tendentsid üles. Juba lisaelarvesse, mis ka endise valitsuse poolt esitatud oli, suutis ja tahtis uus valitsus omavahel koalitsioonirühmadega kokku leppides mitmeid parandusi tuua, parandusi, mis pidid aitama tõsta töövõimaluste loomist, töövõimaluste laiendamist Eestis. Töövõimaluste laiendamine on ometi väga suur riiklik ülesanne, üks peamisi ülesandeid. See riik, kes oskab loovat tööjõudu kasutada, see riik on sissetulekute poolest varustatud, selles riigis ei tarvitse kodanikud nälgida. Meil kahjuks ei ole suudetud kaugeltki kõiki töövõimelisi käsi tööle rakendada, meil on suur tööpuudus, ja siis pole imestada, et meie tööliste palgad madalad, et meil kitsikus eelarvete kokkuseadmisel alati kätte jõuab, ja et meie hädatarvilikke vajadusi krediitide poolest rahuldada ei suuda.

Vaadeldes eelmisi eelarveid näeme, et seal võrreldes praeguse eelarve-kavaga, produktiivseid krediite, töö ja tegevuse laiendamise krediite, märksa vähem olnud kui praeguses eelarves. Vististi ülemineval eelarve käsitamise koosolekul vaieldi väga palju selle üle, et kas eelarve on tõusnud väljaminekute poolest või mitte. Siis ütles lugupeetud rkl. härra Laidoner, et ega see enesest sugugi halb ei ole, kui eelarve-summad tõusevad, sest see võib näidata meie majandusliku elu intensiivteedi tõusu. See on kahtlemata õige, kuid ainult sel juhul, kui eelarve paisub loovate krediitide ulatuse poolest. Kui aga eelarve paisub, nii nagu aastate jooksul näinud oleme, mitte loovate krediitide arvel, nagu muu seas sõjaministeeriumi alal, siis ei lähe see loovaks otstarbeks ega saa selkorral öelda, et eelarve tõus oleks meie majanduseelu intensiivteedi tunnuseks. Käesoleva eelarve-kava puhul võib rõõmuga konstateerida seda, et korrallised kulud ministeeriumide või ametkondade alal ei ole tõusnud. Näiteks ei ole tõusnud

kantselei ja palkade kulud, välja arvatud see summa, mis seal ette nähtud riigiametnikkudele vanusetasu andmiseks, see on 1½ miljonit krooni. See on ainuke tõus eelarves ametkondade palkade osas. Muidu on jäänud eelarve endistesse piiridesse, seal ei ole märkida mitte penniväärilistki tõusu. Kui aga eelarve kogusumma siiski suurem on saanud eelmistest aastatest, siis on see, nagu härra rahaminister viimasel korral seletas, tingitud uutest riiklikkudest algatustest, töödest, millest meie loodame, et need riigile ja rahvamajandusele tulusad ja end lähematel aastatel ja aastakümnetel tasuvad, vähemalt niisuurte protsentidega, et need end meie majanduseelus positiivselt tunda annavad. Käsitades ikka sama eelarve tõusu märkis üks kõnelejatest muu seas, et meie ei taha kokku tõmmata ametkondi, ei taha vähendada ametnikkude hulka ja nimetas selle tõenduseks seda asjaolu, et seitsme ministeeriumi seadus, see tähendab ministeeriumide korraldamise seadus ei olevat veel Riigikogu poolt vastu võetud. Lubatagu aga märkida, et see on niisugune omavoliline oletus, mis kuidagiviisi paika pidada ei suuda. Millega on siis kuulsa seitsme ministeeriumi seaduse algatajad tõestanud, et selle seaduse teostamine tõesti meie tulevastes eelarvetes kokkuhoidu aitaks saavutada. Kui seda loodetakse vahest seepärast, et seal kolme ministri palk ära jääb, no siis on see küll väga omapärane kokkuhoid. Meie teame, et selle kolme ministri asemel, kelle palga meie seal kokku hoiaksime, kui seda seitsme ministeeriumi seadust teostatakse, tuleksid vististi võtta uued ministriabid ametisse ja väga tõenäolik on, et ametkondades enestes uusi ametnikke, vähemaid ametnikke ametisse tuleb võtta. Tõendatakse juba praegu, et selleks praktiline tarve tundub. Ei ole kuidagiviisi tõestatud, et see ümberkorraldamine kokkuhoidu annaks, ja ma mõtlen üldse, et tarvis oleks jätta jutt kokkuhoiust sel alal, see tähendab, ametnikkude palga arvel. Peame kõigepealt meeles, et kui meie töölikond väga viletsalt palga poolest varustatud on, siis ei saa ka ametnikkude kohta öelda, et nad kindlustatud ja hästi varustatud oleksid palga poolest. Meie kõrgemad ametnikud üksikutel aladel võivad isegi teenimata suurt palka saada, aga üldse ametnikud — keskmised ja vähemad — ei saa niigi palju palka, et see nende tööjõu tasuks. Kui siin on mainitud, et suur hulk ametnikkudest teenib 6—7000-sendilise kuupalgaga, siis ei ole see ometi niisugune palk, mille vähendamise teel saadakse mingisugust kokkuhoidu teostada, vaid päris selge on, et kui meie majanduseelu vähegi areneb, vähegi võimalusi annab,

siis ametnikkude palka tõstma peame. Ja kui korda läheks — selle poole peaks kahtlemata püüdma — üksikutes ametkondades ametnikkude arvu töö parema korralduse kaudu vähendada, siis ei tohi sellest riigile mingisugust kokkuhoidu tulla eelarve mõttes, vaid meie oleme küll siis õiguse kui ka asjaajamise enese huvides sunnitud ametnikkude palgaolusid parandama. Nii et jäetagu — ma soovitsin seda küll — kokkuhoiu otsimine ametkonna töö ja ametnikkude palkade arvel kõrvale, vaid katsume selle asemel korraldada meie majandusele nii, et kodanik üldse maksujõukam oleks kui tänapäev, ja et eelarve-summad, mis meie loovateks otstarbeteks eelarvesse võtame, võimalikult suured oleksid. See oleks tuluks meie majandusele.

Üheks valusamaks küsimuseks meie eelarvete juures on maksuküsimus. Seal on näidatud õigusega, eriti sotsialistide poolt mitmete aastate jooksul, et meie maksukoormatus on kruvitud liiga suureks. Kaudsed maksud langevad peaaesjalikult vaestele rahvakihtidele, kes niikuinii maksu- ja ostujõuetud. Sel puhul ütles möödunud koosolekul härra Laidoner, et ega siis otsekohene maks, mis rikaste maade jaoks üles leitud, sealhulgas nimetas ta Inglismaad, ei tarvitse hea olla vaese maa jaoks. Inglismaal olevat see maks tarvitusele võetud suure jõukuse ajajärgul ja see olevat seal tagajärgi andnud. Meie juures on lood teisiti. Muidugi — see on nii, aga missuguseid järeldusi peame tegema? Kas peame järelduse tegema, et oma vaesuse tõttu peame tarvitama kaudseid makse, mis langevad vaese rahva kanda, ja põlgama otsekoheseid makse? Kui niisuguse järelduse teeksime, siis ei suudaks meie kuidagi oma maksuasjandust korraldada, kunagi ei suudaks kodanikkude maksujõukust tõsta.

Härra rahaminister tõi terve rea näiteid selle kohta, kuidas tulusummasid varjatakse ja kuidas suurte tulude saajad äriameeste ja töösuturite liigist maksustamisest kõrvale puikleavad. Ka sellest seletusest püüti järeldus teha tulumaksude kahjuks. Öeldi, vaadake, see tulumaks on kõlbmatu asi. Aga kas siis tõesti mingisuguseid teid ei leidu, et meil selle tulumaksu teostamine ja määramine õiglasemalt sünniks. On kõneldud maksuaparaadi ümberkorraldamisest. Kahtlemata tõde on see, et ega maksuaparaadi korraldamine üksi maksu õiglust ei kindlusta. On õigustatud tõendada, — ükskõik kas praegu maksuaparaat halb või hea, küll seal palju puudusi leidub, — et kõige ideaalsem maksuaparaatki ei suudaks ära hoida maksustamisest kõrvalekaldumisi. Kuidas oleks näiteks võimalik täpselt kindlaks teha niisuguste ettevõtete tulu, kes välismaadesse oma kaupu

saavad? Kas saame kontrollida, kui kallit nad tõelikult oma kaupa välismaades müüvad? Ma arvan, et seda tõesti ei saa. See tähendab aga ainult seda, et maksustamise õigluse jaoks on tarvilik korralikku tööstust, korralikku ärielu, on tarvis soliidust, sest mida korralikum ja soliidsem on meie tööstuseelu, seda vähem kõrvalepuiklemisi maksustamise alal.

Kahtlematu tõde on see, et mida vähem ühes äris ärietikat harrastatakse, seda rohkem püütakse võltsida raamatupidamist ja seda rohkem põigeldakse maksudest kõrvale. See on kogu meie ärilise hingeelu ja ärilise soliiduse küsimus. Ajajooksul peaksime sellest üle jõudma keskmisele Lääne-Euroopa tasapinnale. Aga seda ei saa sel teel kätte, et meie peaksime otsekoheste maksude asemel pearõhu panema kaudsetele maksudele.

Kui meie otsekohesteid makse ei populariseeri, kui meie paremat maksuaparaati ei loo ja seadusi või määrusi välja ei anna, kust peavad siis need alused tulema, millistega rajatakse õiglane tulumaksustamine.

Sellepärast ei ole kuidagi vastuvõetavad need väited, millega siin esinetud, et meie oma halva korralduse ja vaesuse juures peame kriitiliselt suhtuma otsekohestesse maksudesse.

Kui ma kõnetooli astusin, siis tähendasin, et tahaksin pikemalt rääkida, kuid minul on kahjuks veel ainult 6 minutit aega.

Kui meie sõna võtame eelarve puhul arvustavalt — arvustus on ju tervitatav nähtus — siis peame ikka püüdma küsimustesse sisuliselt suhtuda, aga mitte väiklaselt ega ka mitte ülekohtuselt. Käesoleval korral puutus aga kõrvu nii mitmegi sõnavõtja suust niisuguseid väiteid ja niisuguseid mõnitusi, mis kuidagiviisi õiglased ei ole, vaid mis äärmiselt väiklasena tundusid. Muu seas minu parteikaaslane rkl. Martna nimetas juba härra Veiler'i esinemist, kus ta kõrvu seadis kalameeste toetuselaenu summad ja töölisteraile antava summa. Esiteks ei ole niisugune kõrvuseadmine õigustatud, ja teiseks ei võtnud härra Veiler vaevaks tähele panna, et käesoleva aasta eelarve-kavas ei ole kalameestele vähem summa ette nähtud, kui eelmistel aastatel. Tolajal, kui esimest korda see fond loodi, 1922. a., määrati sinna 200.000 krooni, aga kõigil teistel aastatel määrati ainult 50.000 krooni ja 1927. a. ainult 10.000 krooni ja 1928. a., s. o. jooksva eelarve aastal määrati — kuipalju? Teate: null määrati selleks. Aga kui tänavuastases eelarves selleks otstarbeks on ette nähtud siiski 50.000 krooni, siis ei saa ometi öelda, et kalamehed oleksid ära unustatud, või et see summa oleks ülekohtuselt väike.

Ma täna hommikul lugesin „Postimeest“ ja leidsin selles pealkirja, nimelt ühe alapeal-

kirja, milles öeldakse — ja „Postimees“ on ju endise Riigivanema leht — öeldakse: käesolevas eelarve-kavas pidavat olema asju, mis on embkumb — kas irvitamine või rumalus. Need on „Postimehe“ sõnad, ja ta näitab siis nende asjade hulgas, mis pidi olema praeguses eelarve-kavas embkumb — kas irvitamine või rumalus, — ka Riigivanema auto ostmiseks ettenähtud summale, mis on, nagu seal välja arvestatud ainult 4.000 krooni vähem kui piirivalve mootorrataste jaoks lubatud krediit. See on endise Riigivanema Tõnisson'i ihulehe kvalifikatsiooni järgi kas irvitamine või rumalus. Samasugune oli ka umbes rkl. Veiler'i seisukoht Riigikogus, kui ta kõneles. Aga sealjuures jäitavad niihästi „Postimees“ kui ka rkl. Veiler nimetamata, et see summa on eelarvesse kalkuleeritud vana valitsuse ajal, ja et uue valitsuse süü, kui siin süüst üldse võib rääkida, seisab selles, et ta seda summat eelarvest välja ei heitnud. Hommikusel koosolekul minu parteisõber rkl. Martna seletas, kust see summa tekkinud, et see on mulluaastase Rootsi sõidu tagajärg, kuna oodata on tuleval aastal Rootsi kuninga külaskäiku, ja selleks puhuks on tarvis uus esinduseauto. Meie Riigivanemal on juba auto, ja mitte halb auto, aga kuninga külaskäigu puhuks olevat tarvis väärilikku, vastavat autot, ei pidavat saama enam vana autoga läbi; see auto ei olevat küllalt representatiivne erakordseks otstarbeks.

Mina küsin, kui niimoodi oma asja tagantjärele hinnatakse, et see olevat kas irvitamine või rumalus, siis lubatagu küsida: mis oli see Rootsi sõit ise, kas oli see irvitamine või rumalus. Mina ei tahaks niiviisi küsida, sest mina saan aru, et rahvusvaheliste vahetõrgete arendamine eriti väikeriigil väga tarvilik on, aga siis ärgu tehtagu demagoogiat, ärgu tuldagu sealt etteheiteid tegema, kust see absoluutselt õigustamatu on.

Siin on ka mitmed kodanlikud härrad sõna võttes püüdnud mõista anda, et liiga vähe olevat eelarves uut, et sotsialistid on kõnelenud küll palju eelarve uuendamise tarvest, aga nüüd, kus rahaministeerium nende käes, ei ole uut kuigi palju näha. Ma seletasin algul, kuidas lugu selle uuega on; aga nüüd lubatagu mulle veel nimetada, et kõik need seadused, mis meile töö laiendamiseks tarvilikud, ja nende hulgas on ka tööliste palgaolude korraldus, tööliste töökaitse parem kindlustamine, — need on kõik küsimused, mis otsekoheselt seotud töövõimaluste laiendamisega — leiavad just praeguste arvustajate eneste poolt ägedat vastuseisu. Kui meie ületunnitöö kaotaksime ja 8-tunnilise tööpäeva maksma paneksime, siis on asjatundjate arvustamise järgi sellesamaga tööstusse uut tööloodu juurde tõmmatud 3000 inimest. On absoluutselt selge, et kui praegune valitsus need sea-

dused algataks, siis lammutaksid Riigikogu kodanlikud rühmad selle algatuse. See nähe on kõigis riikides ühesugune. Ma tuletan meelde Taanist Stauning'i valitsust. Mispärast see valitsus kukkus? Peamiselt seepärast, et ta ebaproduktiivseid kulusid tahtis vähendada. Sotsialistlik Stauning'i valitsus tahtis vähendada miinimumini riigikaitse kulusid, aga sellele valitsusele avaldati umbusaldust. Edasi nägime Soomes, et Soome sotsialistid said pea kogu aasta püsida valitsuses. Seal langes sotsialistidele õnn osaks mitte esitada, nagu meil praegu rahaminister seda teeb võõrast eelarvet, vaid sotsialistidele langes õnn osaks ise eelarvet kokku seada. Ja see eelarve oli seatud uutele alustele. Selles eelarves olid ainult produktiivsed summad, aga mis oli selle eelarve tagajärg? Selle eelarve tagajärg oli see, et see lükati täielikult tagasi ja ühes sellega kukutati valitsus. Sagedasti näivad asjaolud elus niisugustena, ja sellepärast meil, sotsialistidel, ei ole käesoleva eelarve juures muud tröösti, kui see trööst, et tahame riigielus niipalju kaasa töötada, kui palju jõud lubab, ning luua sellega eeldusi paremaks eelarveks. Püüame kaasa töötada selleks, et eelarvet pisitasa sundida normaalsele ja produktiivsele alusele. Loodan, et kodanikud seda ometi hindavad, ja et meil tulevikus rohkem võimalusi on kui tänapäevani.

M. Krents (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! On ju palju selle eelarve juures siit- ja sealtpoolt sõna võetud. Ma tahan ainult seda küsimust puudutada, mida siin paremalt poolt algatati, nimelt see, et miks valguvad töölised linna. Ma imetlen ainult selle üle, kas siis tõesti selle 10 aastaga, mil Eesti riik olemas, parempoolsed rühmad ei ole aru saanud, mispärast töölised maalt valguvad linna. Maatööline on, ma ei tea öelda ta nime, mis ta peaks olema. Ta on nii, naine olgu lapsega värava taga, kui mees saab kuu aega maal tööl olla. Niisuguses suhtes ei saa mingisugust kindlat seisukohta olla. Iga tööline, kes sõna tõsiselt mõttes tööline on, otsib omale kodu pikemaks ajaks, ei taha rännata. Kuid maal praegusel korral ei ole võimalik põllumeeste juurde kodu soetada, sest peremehel ei ole korterit anda.

Mis puutub maajagamisse, siis maajagamine on tehtud nii huupi ja ülekohtuselt, et seda ei saa kuidagi õigeks pidada. Mul on juhus olnud maal elades asunikudega koos käia, kel 4—5-hingeline pere, kes võiks oma tööga asuniku kohta pidada, sellele on antud tessatiin või paar maad, nii et ta ei saa elada, ja nende lapsed on sunnitud linna minema. Kui nii olema 10 aastat edasi läinud ja ei ole suutnud seda nii kaugele viia, et oleks selle eest hoolitsetud, et tööline võiks tingimata maatööd teha. Teame

veel endisest parunite ajast, kes omal pidas 20 — 30 sulast, kel olid kindlad asukohad, kus inimene elas aastate viisi. Olen ise päevatõusust pimedani töötanud 20 kopikaga päevas, kuid minul, isal, neljal vennal oli koht, kus peavarju leidsime. Nii näeme, et tööliste seisukord on väga vilets, mis praegugi selle 10 aasta järele valitseb. Kui vaatame tööliste seisukorda raudteel — minister ütles küll, et kõik on enam-vähem korras — kuid ka mina olen sõitnud ja küsinud raudteeametnikkudelt kuidas teie elate? Minule vastatakse, et reisijaterongidel võib siiski enam-vähem rahul olla, sest neil on ikkagi 16 tundi vaba aega, kuid kraamirongide teenijatel on vaba aega ainult 4—6 tundi. Ja vaatame, mis saavad siis raudteereenijad ja ametnikud palka? Meie loeme — 5.000, 6.000, 7.000 marka. Sellest palgast pidagu siis omal kaks korterit — üks Tallinnas ja teine Narvas, kus puhata saab. (V. Vessart, põl: Kuidas talumees tööd teeb?) Teie ei taha omale kindlat seisukohta võtta. Kui tahate omal teenija pidada, ega ta siis loomalaudas saa elada. Meie teame, et taluperemehed ei anna oma sulasele aasta ringi leibagi. Suvel võetakse tööle ja sügisel ei ole tal kohta, kus ta oma suvelteenitud leiva saaks ära süüa. Kui tal oleks putka-koht, kus ta saaks talvel elada, siis ta ei tulekski linna. Linnas saab ta vähemalt niigi palju teha, et võtab luua kätte ja läheb uulitsat pühkima ning saab selle eest kõhutäie süüa. Töölisel ei ole mingisugust kindlustust, et ta saab maal aasta otsa tööd teha. Kahenädalane aeg on ta kindlustus ja rohkem midagi. Juhtub kümnikule natuke vastu hakkama ja kohe peab hakkama minema. Küsime Riigikogult, mispärast töölised on niisuguses seisukorras. Mispärast töölised ei seisa kohal, just sellepärast, et meil tööandjatel ei ole distsipliini. Mina sõitsin hiljuti ühe kogumehega ühes vagunis Tallinna ja meil oli jutt töolistest. Tema ütles, meil ei ole oskavaid töölisi, tööline tuleb tööle, aga ei oska masinaga ümber käia. Muidugi teada on meil ka oskamatuid töölisi olemas. Mina ütlesin, mispärast võtate Teie oskamatut inimese tööle, võtke see, kes tööd oskab teha. Mulle vastati, kust ma ta võtan. Ma ütlesin, et asi seisab nimelt selles, et Teie ei taha oskavale inimesele palka maksta. See väärnähtus on üldiseks haiguseks meie tööstuses. Mispärast kukkus Kärevere sild sisse? Just sellepärast, et oskamatud tööjõud tegid seal tööd, kuna oskav tööline lükati kõrvale, ettevõtja tahtis sellega paarsada tuhat rohkem teenida. Ta võttis oskamatud noormehed, pani tööle ja sellega oligi õnnetus käes. Sedasama võiks öelda ka raudtee korra kohta. Mispärast sõitis Riigivanema rong dresiinale otsa, kes on selles süüdi? Süüdlast ei leita sellepärast, et

puudub rööpaseadja. Siin on süüdi see, kes rongi välja saatis, võtke sellest kinni, ja süüdlane on leitud. Siin ei saa teisiti öelda kui seda, et miljonid lendavad meil õhku, sellele ei panda rõhku, kuid kopikaid hoitakse kokku. (V. Vessart, põl: Kas see joobnud mees ei olnud süüdi?) Jah, ta ei vasta, kas ta oli joobnud või ei olnud. Võibolla ta oli truu teender ja mõtles, et Riigivanem sõidab, ma sõidan õige dresiinaga vastu ja vaatan kas tee korras. Aga rong saadeti minema petrooleumi lampidega. Kümme aastat on vedurid töötanud, aga ei saa gaasivalgust, see on rumal. Kokkuhoidmise mõttes keelati ära, et rong ei tohi vileta anda. Muidugi teada masinistil oli vileandmine keelatud, ja ta sõitis otseteed edasi. Masinisti kohta ei tea keegi öelda, kas ta oli vintis või ei. Nii meie näeme, et meil kord on vildakus seisukorras, iseäranis raudteel. Meie näeme, et meil korda ei ole. Ma saatsin 200 apelsini kodukohta, kohale jõudes selgus, et pooled neist olid läinud. (Vahelhüüe paremal poolt: Mis Teie laiatate?) See on minu isiklik asi.

Edasi tööstuseasutused. Tööstuseasutuses on mitu korda seda ette tulnud, — olen seda kuulnud ja lugenud lehtedest — et töölisele ei või palka juurde anda, sest ta teeb vähe, kuid tahab palju. Kui lähemalt vaadata, kuidas lugu meie tööstuseasutustes üldse on, siis näeme, et seal puudub: 1) töömaterjal, 2) tööriistad, 3) puudub otsemat teed töö juhatus. Kes seal süüdi? See on ikka tööline: ta teeb vähe ja tahab palju!

V. Grigorjev (vn): Господа народные представители! Я хочу коснуться пока только одного пункта государственного бюджета, а именно:

По министерству народного просвещения, в бюджетном порядке ежегодно отпускалось в распоряжение русского национального меньшинства на развитие театрального дела среди русского населения на окраинах нашей республики сумма в размере 2000 крон. Эта единственная твердая цифра, на которой держалось и театральное дело и внешкольное образование среди русской деревни. И вот, в нынешнем году, совершенно неожиданно, к общему удивлению сумма эта оказалась изъятой и следовательно весь налаженный по этому делу аппарат, повис в воздухе. Кого ни спросишь, в чем тут дело, почему это так, никто ничего определенного сказать не может.

Я надеюсь, что специальной комиссией Государственного Собрания эта нарушенная справедливость будет восстановлена.

K. Veiss (tp): Ma teen lühidalt. Üldiselt võttes on käesoleva eelarve järgi kulud võrreldes eelmise aastaga kasvanud 15.200.000 krooni võrra. Kulude kasv on ainult teedeministeeriumi alal üle 7 miljoni krooni; sellest summast läheb 5.600.000 krooni uute raudteede ehitamiseks, millel on ainult strateegiline tähtsus, sest näiteks Tartu-Petseri raudteel pole loota transiiti. Teine asi oleks, kui meil oleks sõlmitud kaubaleping Nõukogude Venemaaga.

Siseministeerium näitab kasvu 3 miljonit krooni; pool sellest summast läheb politsei alale ja tubli osa piirivalvele, ligi 9 miljonit senti. Kohtuministeeriumil on kasv 143 tuhat krooni, millest suur osa läheb vangimajadele, nimelt üks kolmandik. Rahaministeeriumi alal on suurenemine 2.200.000 krooni ja üle miljoni krooni sellest läheb piirituse monopoli kulude suurendamiseks. Töö-hoolekandeministeeriumi alal näitab eelarve küll kasvu 1.130.000 krooni, kuid sellest summast on vähem kui veerand ette nähtud töökaitseks ja sotsiaal-kindlustuseks.

Kulude kasvamisega on tõusnud ka kodanikkude maksukoorem. Vaatame, kas sotsialistid on käinud oma põhimõtte järgi ja maksu tõstnud ainult jõukal klassil? Arvud näitavad hoopis teist pilti. Nimelt otsekohesed maksud, nagu tulumaks, ärimaks j.n.e., mis langevad enam-vähem jõukale klassile, näitavad langust ligi 1 miljon krooni, võrreldes eelmise aastaga, kuid ei näita tõusu, nagu oleks pidanud lootma sotsialistlikult valitsuselt. Kaudsete maksude alal on sotsialistid, valitsuses veel mitte olles, sõidnud koosolekul kaudsete maksude vastu, nüüd aga, ise riigitiirile asudes, on oma põhimõtetest loobunud ja suurendavad pööraselt kaudseid makse. (Rahaminister A. Oinas: Ei ole suurendatud.) On ju suurendatud, eelarve näitab, et on suurendatud. Eelarve järgi on nii, et isegi vähemarenenud töölisel selge on, et kaudsed maksud on tõusnud. (Rahaminister A. Oinas: Otsekohesed maksud on tõusnud kahe vastuvõetud seaduse tõttu ja seal ei ole midagi teha.)

Kuid kaudsed maksud tabavad eriti kehvemaid kihte. Kuidas sotsialistlik raha-

minister on töörahva makse vähendanud, näitavad järgmised arvud.

Tollid olid läinud eelarve-aastal kodanliku valitsuse ajal 16.860.000 kr., nüüd on meil aga kristlik-sotsialistlik valitsus, ja tollid ulatuvad 20.276.000 kroonini. See on fakt, et tollid on tõusnud 3.400.000 kr. võrra. Samuti on lugu piirituse monopoliga, kus maksud on tõusnud 2½ miljoni krooni võrra rohkem, kui eelmise valitsuse ajal. On ju tõsiasi, et isegi eelmine, kodanlik valitsus ei sõandanud maksukoormat nii kõrgele tõsta, kui praegune sotsialistlik valitsus. Töörahva olukord halveneb selle tagajärjel järjest, ja töötatöölise hulk kasvab kohutavalt; selajal, kui elukallidus suureneb, seisavad tööliste palgad endistel astmetel, paiguti langevad, nagu Narvas, ja tööliste arv suurtööstustes kahaneb alatasa. Selajal, kui teistes maades tööstus laieneb, on meil just vastuoksa. Selle asemel, et tööstusesaadusi välja vedada, veetakse meil välja masinaid, näiteks tekstiiltööstuses, kus on masinad veetud Lätimaale ja uus vabrik käima pannakse meilt väljaveetud masinatega. Ja viimased läbirääkimised vabrikantidega valitsuse esindaja algatusel ja vabrikantide vastus töö-hoolekandeministri ettepanekule kollektiiv-lepingute sõlmimise asjus, et kollektiiv-lepingute maksmapanemisel suurenevat kominterni mõju ametiühisustes, näitab selgesti sotsialistide „majandusedemokraatia“ teooria pankrottijäämist, ja et mitte töölised, vaid just töösturid ühendavad majanduslikku võitlust poliitilise võitlusega. Sellepärast ei looda töörahvas praeguselt valitsuselt oma olukorra parandamist, vaid näeb paranemist ainult siis, kui töölised on juba kõik end organiseerinud ja suudavad oma nõudmised maksma panna.

5. Koosoleku lõpetamine kvoorumi puudumisel. Juhataja **M. Martna:** Rkl. Vessart'ilt on ettepanek, kvoorum kindlaks teha. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Koos on 35 Riigikogu liiget, — seega puudub kvoorum.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Abiesimees **M. Martna.**

Abisekretär **O. Liigand.**

